

วิวัฒนาการพระพุทธศาสนาในประเทศเนปาล

Evolution of Buddhism in Nepal.

พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ

* พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Phrapalad Watcharapong Doungmuang

* Doctor of Philosophy Program in Buddhist Studies,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao campus

ข้อมูลบทความ

* รับบทความ 18 มิถุนายน 2561

* แก้ไข 6 สิงหาคม 2561

* ตอรับบทความ 10 สิงหาคม 2561

บทคัดย่อ

บทความนี้จะนำเสนอวิวัฒนาการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เนपाल เนื่องด้วยประเทศเนपालมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทางพุทธศาสนาที่น่าสนใจนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยในยุคแรกเริ่มการเข้ามาของพุทธศาสนาในประเทศไทย เนपाल จากการสังคายนาครั้งที่ 3 ส่งผลให้นิกายมหายานได้แพร่เข้ามาถึงเนपाल พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงยุคลิกหวิ ในปีค.ศ.100 พุทธแบบเถรวาทและมหายานได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์เนपालเป็นอย่างดีเรื่อยมาจนถึงกลางศตวรรษที่ 13 เกิดการหลอมรวมวัฒนธรรมและเกิดเป็นการพัฒนาพุทธศาสนาแนวใหม่ กลายเป็นที่รวมตัวของลัทธิตันตรยานหรือวัชรยาน ขณะเดียวกันเมื่อเข้าสู่ปลายศตวรรษที่ 13 เกิดเหตุการณ์การปฏิวัติสังคมเนपालขึ้น ถึงช่วงปี ค.ศ.1846 พุทธศาสนาในเนपालยังคงได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พุทธศาสนาในช่วงเวลานั้นโดนจำกัดบทบาท และพระสงฆ์เนपालจำนวนมากต้องลี้ภัยอยู่ต่างประเทศ ต่อมาเมื่อกลุ่มเผด็จการรานาได้หมดอำนาจลง ในปี ค.ศ.1951 เป็นต้นมา เนपालได้นำระบบกษัตริย์กลับมาใช้อีกครั้ง ส่งผลให้ประชาชนได้รับอิสรภาพในการนับถือพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ทั้งพุทธศาสนา มหายานและเถรวาท ซึ่งถือเป็นยุคที่พุทธศาสนาจะได้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้งในเนपाल

คำสำคัญ: วิวัฒนาการ
 พระพุทธศาสนา
 ประเทศเนपाल

Abstract

This article aims to present the evolution of Buddhism in Nepal. Nepal has a fascinating history of Buddhism from the past to the present. As a result of the 3rd Council of Buddhism in Nepal from the 3rd edition of the Buddhism, the Mahayana Buddhism came to Nepal. Buddhism was flourishing until the Latchavi era. In the early 100's, Theravada and Mahayana were well-received by the Nepalese Kings until the middle of the 13th century. The new Buddhism resulted from the fusion of Tantraism or Vajrayana. At until the end of the 13th century, occurred the events of the Nepal social revolution, until the year 1846, bringing Buddhism in Nepal to decline. As a result, Buddhism was limited and many Nepalese priests had to seek refuge in foreign countries. Later, when the Rana Dynasty came to power in 1951, the people gained freedom to follow Buddhism, either Mahayana and Theravada, and Buddhism flourish again in Nepal.

Keywords: Evolution
Buddhism
Nepal

บทนำ

ประเทศเนปาลเป็นประเทศในแถบเอเชียใต้ มีชื่อเป็นทางการว่า สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล (Federal Democratic Republic of Nepal) ตั้งอยู่ในเทือกเขาหิมาลัยมีพรมแดนติดกับทิเบตและอินเดีย มีเมืองหลวงชื่อ กาฐมาณฑุ และเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ เนปาลมีประชากรประมาณ 29.89 ล้านคน (พ.ศ. 2560) จัดเป็นอันดับที่ 41 ของโลก อัตราการขยายตัวของประชากร 1.768% เนปาลประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ ได้แก่ มองโกลอยด์จากทิเบต และอินโด-อารยันจากทางตอนเหนือของอินเดีย เป็น อินโด-เนปาลี 52% ไมกิลี 11% โกชปรี 8% ถารู 3.6% กลุ่มทิเบต-พม่า เช่น ตามัง 3.5% เนวารี 3% มอการ์ 1.4% กูรุง 1.2% และลิมบู 0.2% ประชากรส่วนใหญ่ของเนปาลส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู 80.6% รองลงมาคือ นับถือพุทธ 10.7% และอิสลาม 4.2% (Department of Trade Negotiations, 2017)

เนปาลถือเป็นประเทศที่มีวิวัฒนาการทางพุทธศาสนามายาวนาน โดยในอดีตเนปาลถือเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนชมพูทวีป จึงคุ้นเคยกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ทั้งนี้เพราะกรุงกบิลพัสดุ์อันเป็นสถานที่ประสูติ

ของพระโพธิสัตว์ ในอดีตอยู่ในรัฐอุตรตระของอินเดีย แต่ปัจจุบันอยู่ในเขตเนปาล ขณะที่อังกฤษปกครองอินเดีย ได้แบ่งกรุงกบิลพัสดุ์ให้เป็นส่วนของเนปาล ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์เคยเสด็จไปโปรดพระญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์นอกจากนี้หลังพุทธปรินิพพานแล้วพระอานนท์ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริเวณนี้ ชาวเนปาลส่วนหนึ่งจึงนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงพระราชทานพระราชาธิดา พระนามว่าจารุมตี แก่ขุนนางใหญ่ชาวเนปาล พระเจ้าอโศกมหาราชและเจ้าหญิงจารุมตีทรงสร้างวัดและเจดีย์หลายแห่งในเนปาล ซึ่งยังคงปรากฏอยู่ที่กรุงกาฐมาณฑุในปัจจุบัน (Pongsuwa, P., 2011) ดังนั้นพระพุทธศาสนาในยุคแรกจึงเป็นนิกายเถรวาท ต่อมาเกิดปัญหาทางการเมืองในเนปาล ส่งผลให้พุทธศาสนาเสื่อมสลายไป เนปาลกลายเป็นศูนย์กลางของมหายานนิกายตันตระ ซึ่งใช้คาถาอาคมและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีพุทธปรัชญาสำนักใหญ่ๆ เกิดขึ้นอีก 4 นิกาย คือ สวาภาวิกะ ไอศวริกะ การมิกะ และยาตริกะ ซึ่งแต่ละนิกายยังแยกย่อยออกไปอีก นิกายต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานเข้าด้วยกันของความคิดทางปรัชญาหลายๆ อย่าง และเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยที่ชาวมุสลิมเข้ารุกรานแล้ว

พินิจและเบงกอลของอินเดีย พระภิกษุจากอินเดียจำนวนมากต้องหลบหนีภัยเข้าไปอาศัยในเนปาล และได้้นำคัมภีร์พระพุทธศาสนาเข้าไปด้วย ซึ่งมีการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีจนถึงทุกวันนี้ แต่เมื่อมหาวิทยาลัยนาลันทาในอินเดียถูกทำลาย ส่งผลให้พระพุทธศาสนาในเนปาลพลอยเสื่อมลงด้วย และความตกต่ำทางพุทธศาสนาดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงช่วงปี ค.ศ.1951 (พุทธศักราชที่ 2494) เนปาลได้นำระบบกษัตริย์มาใช้อีกครั้ง กษัตริย์ตรีภูวันได้ทรงให้อิสระเสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือพระพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ทั้งพุทธศาสนิกชนและเถรวาทรวมถึงมีความพยายามในการฟื้นฟูพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มขึ้นใหม่อีกครั้ง

การฟื้นฟูพุทธศาสนาในเนปาลอย่างจริงจังอีกครั้ง ถือเป็นนิมิตหมายแห่งสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศไทย ถือเป็นประเทศที่มีบทบาทอย่างสูงในการร่วมการฟื้นฟูพุทธศาสนาในเนปาล อาทิเช่น การให้ทุนสนับสนุนแก่พระภิกษุสามเณรและแม่ชี จากประเทศเนปาลให้ศึกษาต่อที่ประเทศไทย การจัดส่งพระปฎิมาพระไตรปิฎก การส่งพระธรรมทูตไทยไปช่วยทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดสร้างวัดไทยลุมพินีที่ประเทศเนปาล เพื่อเผยแผ่ภาพลักษณ์ด้านพุทธศาสนา การดำเนิน

โครงการพลิกฟื้นคืนพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศเนปาล เป็นต้น การดำเนินการฟื้นฟูพุทธศาสนาในเนปาลดังกล่าวเบื้องต้น ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จประการหนึ่งของการทูตเชิงวัฒนธรรมไทยในการเชิดชูพระพุทธศาสนาเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนไทยกับประชาชนเนปาลได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นอีกหนึ่งกุศโลบายที่แยบยลในการสืบอายุพระพุทธศาสนาในเนปาลที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนและต่อเนื่องต่อไป

วิวัฒนาการพระพุทธศาสนาในประเทศเนปาล

ยุคแรกเริ่มการเข้ามาของพุทธศาสนาในประเทศเนปาล (การสังคายนาครั้งที่ 3 ในปีพุทธศักราชที่ 217) พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นในโลกและพัฒนามายาวนานกว่าสองพันห้าร้อยปี และเคยเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในประเทศอินเดียหรือดินแดนชมพูทวีปของสมัยอดีต ตลอดระยะเวลา 45 พรรษาที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธแล้ว ได้มีการสังคายนา กล่าวคือ การรวบรวมและชำระสะสางพระธรรมวินัยขึ้นหลายครั้ง การสังคายนาครั้งที่สำคัญที่มีผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนามากที่สุดมีด้วยกัน 5 ครั้ง โดยจัดขึ้นที่ประเทศอินเดีย 3 ครั้ง และที่ประเทศศรีลังกา 2 ครั้ง (Rita,1993)

การสังคายนาที่ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายสู่ต่างประเทศเป็นครั้งแรกคือ การสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งเกิดขึ้นในปีพุทธศักราชที่ 217 คณะสงฆ์ได้ทำการสังคายนาครั้งที่ 3 ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช (Charles, 1975) โดยมีคณะสงฆ์ซึ่งล้วนแต่เป็นพระอรหันต์เข้าร่วมจำนวน 1,000 องค์ ประธานการทำสังคายนาคือ ท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ จัดทำขึ้น ณ วัดอโศการาม เมืองปาฏลิบุตร (ปัจจุบันคือเมืองปัฏณะ) ใช้เวลา 9 เดือนจึงแล้วเสร็จ (P.V. Bapat, 1956) สาเหตุที่ต้องสังคายนา ก็เนื่องจากว่า ในสมัยนั้นพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก เพราะได้รับการถวายพระอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ทำให้ลามกสักการะอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่ศาสนาอื่นๆ กลับซบเซา ประชาชนเสื่อมศรัทธา ลามกสักการะร่อยหรอ เลี้ยงชีวิตด้วยความยากลำบาก ทำให้นักบวชในศาสนาอื่นๆ เป็นจำนวนมากหันมาปลอมปนบวชเป็นพระภิกษุชาวพุทธเพื่ออาศัยเลี้ยงชีพ โดยไม่มีความรู้เรื่องหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเลย อาศัยรูปแบบการนุ่งห่มของพระภิกษุชาวพุทธแต่ยังมีวิถีชีวิตเหมือนศาสนาเดิมของตน เป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายสับสนในวงการคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก เกิดการทะเลาะวิวาทเรื่องพระธรรมวินัยระหว่างพระสงฆ์ที่แท้จริง

กับพระสงฆ์ที่ปลอมบวช ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความสับสน สงสัย ตีฉันทินินทาเป็นวงกว้าง คณะสงฆ์จึงต้องขอความร่วมมือจากทางการเพื่อทำสังคายนาเพื่อชำระสะสางพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ขจัดความมัวหมองของพระพุทธศาสนา อาณิสสของการทำสังคายนาครั้งที่ 3 นี้ มีหลายประการ เป็นต้นว่า การลงโทษคนปลอมบวช การเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องพระธรรมวินัยให้กับพุทธบริษัท และที่สำคัญที่สุดก็คือ ได้มีการส่งพระสมณทูตจำนวน 9 สายไปประกาศพระพุทธศาสนานอกเขตประเทศอินเดียเป็นครั้งแรก (Heinrich, 1990) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเป็นที่รู้จักมากขึ้นในอินเดีย และได้แพร่หลายกว้างไกลไปยังประเทศต่างๆ ทั้ง 2 นิกาย กล่าวคือ นิกายหินยานแพร่หลายไปยังเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ประเทศศรีลังกา ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว ต่อมาได้รับการขนานนามว่าพระพุทธศาสนาสายทักษิณ ส่วนนิกายมหายานได้แพร่หลายไปยังเอเชียตอนเหนือและตะวันออก เช่น ประเทศจีน ประเทศทิเบต ประเทศเนปาล ประเทศเวียดนาม ประเทศญี่ปุ่น และประเทศเกาหลี เป็นต้น (Vaseerapunyo, Phramaha D., 2011)

ยุครุ่งเรืองของพุทธศาสนาในประเทศเนปาล (ยุคลิจฉวี ในปี ค.ศ.100 จนถึงกลางศตวรรษที่ 13) ต่อมาในยุคลิจฉวี ค.ศ.100 (พุทธศักราชที่ 643) เป็นยุคที่ลัทธิมหายานเจริญรุ่งเรืองและแยกออกจากพุทธศาสนาตั้งเดิมคือเถรวาท ในยุคนี้ความคิดตามคติมหายานได้แพร่หลายไปยังชนพื้นเมืองอย่างมาก แต่อย่างไรก็ดี ทั้งพุทธแบบเถรวาทและมหายานก็ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์เนปาลหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นในเรื่องนี้ได้แก่ บันทึกของหลวงจีนหยวนฉาง กล่าวไว้ว่า (W.P. Wirayuththo, P., 2005)

“พุทธศาสนิกชนกับชนที่นับถือศาสนาและลัทธิอื่น มีความกลมกลืนสามัคคีกันวัดวาอารามของชาวพุทธอยู่เคียงข้างศาสนาสถานอื่นๆ ด้วยความราบรื่น มีพระภิกษุฝ่ายหินยานและมหายานอยู่ประมาณสองพันรูป พระราชาคือกษัตริย์ลิจฉวี จากหลักฐานดังกล่าวเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นอยู่ในเนปาลแล้ว และยังมีพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มัธยมยาน และนิกายคฤหยาน (นิกายลับ) พุทธศาสนาแนวใหม่จึงได้อุบัติขึ้นภายใต้ชื่อว่ามีนทรยานหรือตันตรยาน คำสอนของพระพุทธศาสนาแนวนี้เกิดจากการปฏิรูปพระ

สัทธรรมขึ้นใหม่และมีการนำศาสนาอื่นๆ มาผสมเกิดเป็นลัทธิที่ถือคติเคารพพระสวามิภักตพุทธเจ้า นับถือพระอริพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้าที่ทรงเกิดขึ้นเองในโลก และเป็นองค์ปฐมของโลก มีสถานะเป็นอมตะและไม่มีเบื้องต้นเบื้องปลาย”

ในช่วงของความรุ่งเรืองของมหายานในเนปาลในยุคนี้ ศาสนาพุทธมหายานแบบเนปาลได้แพร่หลายไปยังทิเบต โดยการส่งเจ้าหญิงเนปาลไปอภิเษกกับกษัตริย์ทิเบตทำให้ศาสนาพุทธได้แพร่หลายเข้าไปในทิเบตด้วย

พุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองในเนปาลยุคลิจฉวีในเขตหุบเขากาฐมาณฑุ นั้น ชนเผ่าที่อาศัยในพื้นที่คือ เนวาร์ (Newar) เป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่สืบสายเลือดกันมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพุทธกาล เนปาลเป็นประเทศที่เปิดกว้างทางศาสนาและมีศาสนาต่างๆ ได้เข้ามาสถิตอยู่ในประเทศนี้มาช้านานแล้ว ตั้งแต่ฮินดูและลัทธิอื่นๆ พุทธศาสนาก็เข้ามาเป็นเวลานานแล้ว แต่เนื่องจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วรรณะ แต่ละเผ่าก็ยอมรับนับถือในศาสนาแตกต่างกัน เผ่าเนวาร์บางสกุลได้ยอมรับนับถือคติพุทธศาสนาแบบเถรวาทเข้ามาและก่อนที่จะเปลี่ยนมานับถือแบบมหายานและวัชรยานในเวลาต่อมา สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของพระพุทธศาสนาแบบเนวาร์คือ การเน้น

พิธีกรรม และการไม่มีพระสงฆ์หรือนักบวชจำพรรษาหรือปฏิบัติกิจสงฆ์ในวัดของชาวนเวาร ระบบสงฆ์ได้ขาดหายไปตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 (พุทธศักราชที่ 1843) ทำให้สิ่งที่หลงเหลือในพุทธศาสนาแบบเนวารคือพิธีกรรมเท่านั้น แต่ไม่ได้มีการส่งผ่านคำสอนหรือผ่านนักบวช แต่เผ่าเนวารอ้างว่าเผ่าของตนมีนักบวชซึ่งก็คือการที่บุรุษส่งลูกหลานเข้าไปดูแลวัดและถือศีลนุ่งขาวห่มขาวเป็นระยะเวลาสองเดือนในวัด โดยไม่สามารถกลับบ้านได้ในช่วงนั้น ประเพณีนี้สืบทอดมาจนปัจจุบัน ชาวนเวารที่เป็นสายสกุลศากยะจะส่งลูกหลานไปดูแลวัดพุทธที่ตนเองนับถือและคนในเผ่าจะต้องส่งลูกหลานพลัดเวียนกันมาดูแลตลอดพุทธแบบเนวารได้มีจุดเริ่มต้นมาจากพระคัมภีร์หนึ่งที่ชื่อว่าสวยัมภูปุราณ ซึ่งกล่าวถึงการกำเนิดของพระพุทธเจ้าและพระอริพุทธเจ้าชาวนเวารนั้นเป็นชนเผ่าที่ชอบทำการค้าขายมาแต่อดีต เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาเผ่านี้ก็ได้ทำนุบำรุงพระศาสนาตามความเชื่อของตนได้มีการสร้างวัดและพระเจดีย์ต่างๆ ขึ้นมากมาย รวมถึงเกิดงานศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวนเวาร รวมถึงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 (พุทธศักราชที่ 1843) นี้พบว่าพุทธศาสนาในอินเดียเริ่มเสื่อมลงอย่างมาก ประกอบกับการเข้ามาของศาสนาอิสลาม พุทธศาสนิกชนพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสจาก

อินเดียได้ลี้ภัยเข้ามายังเนปาล ซึ่งมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่สำคัญจากมหาวิทยาลัยสำคัญของอินเดียได้แก่ นาลันทาเดินทางเข้ามาในเนปาลเป็นจำนวนมากและได้นำพระคัมภีร์พระสูตรที่สำคัญต่างๆ ตามความเชื่อและคติมาด้วย ทำให้เนปาลเป็นสถานที่ที่มีพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเยอะมากในขณะนั้น และชาวนเวารเองก็มีความเชื่อว่าการได้คัดลอกพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นบุญมาก ดังนั้นจึงเกิดมีธรรมเนียมการชำระคัมภีร์และคัดลอกไว้ตามวัดวาอารามต่างๆ (W.P. Wirayuththo, P., 2005)

เมื่อพุทธศาสนาในเนปาลเข้าสู่กลางศตวรรษที่ 13 (พุทธศักราชที่ 1843) เนปาลได้มีอิทธิพลของความเชื่อและวัตรปฏิบัติแบบลัทธิตันตรยานหรือวัชรยานมากขึ้น ซึ่งในขณะนั้นลัทธินี้ได้เจริญอย่างมากในอินเดียประกอบกับอิทธิพลของฮินดูในเนปาล ทำให้เกิดการหลอมรวมวัฒนธรรมและเกิดเป็นการพัฒนาพุทธศาสนาแนวใหม่กลายเป็นที่รวมของลัทธิตันตรยานหรือวัชรยาน นอกจากพุทธศาสนาเนปาลยังเป็นศูนย์กลางของลัทธิไวศัณณะหรือลัทธิที่นับถือพระวิษณุเป็นใหญ่ หลักฐานสำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การแกะสลักรูปปั้นนารายณ์บรรทมสินธุ์ที่ Buddhanilkantha เป็นรูปเทพฮินดูแต่บนพระเศียรมีพระพุทธเจ้าอยู่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์การกลมกลืนทางศาสนาที่หาดูได้

ยากและมีเฉพาะในเนปาลเท่านั้น นอกจากนั้น ยังมีลัทธิที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่หรือไศวะ หลักฐานประการหนึ่งคือ การที่เนปาลมีวัดสำคัญที่สุดของลัทธิไศวะตั้งอยู่ได้แก่วัดปศุปตินารถ ซึ่งนักบุญจากอินเดียหรือของฮินดูจะต้องมาทำการสักการะ แม้จะมีความหลากหลายทางศาสนาแต่ที่ผ่านมาก็ไม่ได้มีปรากฏว่ามีความรุนแรงทางศาสนาหรือความขัดแย้งระหว่างกัน โดยเฉพาะในระดับประชาชน วัชรยานหรือตันตรยานได้เติบโตอย่างต่อเนื่องในเนปาล และเนปาลได้กลายเป็นสถานศึกษาที่สำคัญของลัทธินี้ เกิดนักปราชญ์เนปาลจำนวนมากที่มีความสามารถในการตีความตามคติวัชรยาน และเนปาลในช่วงนี้ได้กลายเป็นแหล่งศึกษาพระพุทธศาสนาจากทิเบต เพราะนักปราชญ์ชาวเนวาร์ มีความสามารถในการสอนเรื่องต่างๆ อาทิ พระสูตร ศาสตรา ตรรกศาสตร์ ตันตระ และเป็นยุคที่มีการแปลพระคัมภีร์มากที่สุด มีการแปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทิเบตและเนวาร์ (W.P. Wirayuththo, P., 2005)

ยุคเสื่อมของพุทธศาสนาในประเทศเนปาล (การปฏิวัติสังคมเนปาล ในปี ค.ศ. 1382) ภายหลังจากคริสต์ศตวรรษที่ 13 (พุทธศักราชที่ 1843) เกิดเหตุการณ์พลิกผันทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเนปาล

กษัตริย์ชยสทิติมัลละ แห่งราชวงศ์มัลละ ซึ่งได้อำนาจทางการเมืองในปี ค.ศ.1382 (พุทธศักราชที่ 1925) ได้ทำการปฏิวัติสังคมนเนปาล โดยบังคับให้มีการแบ่งชั้นวรรณะในสังคม บังคับให้พระภิกษุในพุทธศาสนาต้องสึกออกไปเป็นจำนวนมาก และได้ร่างกฎระเบียบที่จะบังคับประชาชนโดยลอกแบบพระธรรมศาสตร์ของฮินดูและให้ชื่อว่า “เนปาลราชวรศาสตร์” การกีดกันทางศาสนาและบังคับใช้กฎเกณฑ์ที่เข้มงวดทำให้พุทธศาสนาในช่วงเวลานั้นโดนจำกัดบทบาทและนับได้ว่าเป็นยุคมืดของพุทธศาสนาเกือบกับวัชรยานหรือตันตรยานของเนปาลเองก็มีจุดอ่อน คือการขาดแบบแผนประเพณีสืบทอด ส่วนใหญ่คนจะยึดติดที่พิธีกรรมมากกว่าเนื้อหาสาระของพระธรรม ทำให้ขาดผู้รู้ที่จะสามารถอธิบายความในพุทธปรัชญาได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนั้นระบบสังคมในเนปาลเองอิงอยู่กับระบบวรรณะและชุมชน มีการแบ่งแยกการปฏิบัติต่อคนบางกลุ่มได้แก่ พวกตระกูลศากยะ และได้มีการวางระบบรหัสลับขึ้นทำให้พุทธแบบชาวเนวาร์ต้องประสบปัญหาเป็นอย่างมาก จวบจนถึงช่วงปี ค.ศ.1846 (พุทธศักราชที่ 2389) พุทธศาสนาในเนปาลยังคงได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง นายกรัฐมนตรีจิงบาหาดูร์ เฝด็จการรานาได้สั่งทำลายวัดวาอารามทางพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากและ

ทำลายคัมภีร์ทางพุทธศาสนาด้วย รวมถึงในยุคต่อๆ มาที่ตระกูลรานายังปกครองประเทศเนปาลศาสนาพุทธในเนปาลได้รับผลกระทบอย่างมากในช่วงนี้เนื่องจากมีการกีดกันทางศาสนาและห้ามออกบวชรวมถึงทำกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ส่งผลพระสงฆ์เนปาลจำนวนมากต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ประเทศใกล้เคียง และนับได้ว่าเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาในเนปาลตกต่ำมากที่สุดยุคหนึ่ง (Hongsa, S., 2007)

ยุคฟื้นฟูพุทธศาสนาในประเทศไทย
(ตั้งแต่เผด็จการรานาได้หมดอำนาจลง ในปี ค.ศ.1951 เป็นต้นมา) ความตกต่ำทางพุทธศาสนาดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงช่วงปี ค.ศ.1951 (พุทธศักราชที่ 2494) เมื่อยุคเผด็จการรานาได้หมดอำนาจลง และระบบกษัตริย์ของเนปาลได้นำมาใช้อีกครั้ง กษัตริย์ตรีภูวันได้ทรงให้อิสระเสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ทั้งพุทธศาสนมหายานและเถรวาท รวมถึงมีความพยายามในการฟื้นฟูพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มขึ้นใหม่อีกครั้ง เมื่อท่านอมฤตานันทมหมหนายกมหาเถระได้นำคณะสมณทูตจากประเทศศรีลังกาเข้าพบรัฐบาลเนปาลเพื่อขออนุญาตให้พระภิกษุสามเณรชาวเนปาลที่ถูกเนรเทศได้กลับมาตุภูมิ รวมถึงชาว

พุทธเนปาลได้รวมพลังสามัคคีจัดตั้งสมาคมชื่อว่า “ธรรมโทยสภา” ภายใต้การสนับสนุนของสมาคมมหาโพธิ์ของศรีลังกา ต่อมาเมื่อพระสงฆ์จากศรีลังกานามว่า พระนารทมมหาเถระ และพระอมฤตานันทมหาเถระ ได้รับพระบรมราชานุญาตจากกษัตริย์เนปาลให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในเนปาลได้ และยังทรงประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดราชการของชาวพุทธ (Bhikkhu, 1952) ต่อมาท่านปัญญานันทเถระสังฆนายก เชื้อสายสาภยะได้เดินทางเข้าประเทศไทยพร้อมกับกุลบุตรชาวเนปาลหลายคน หลังจากบรรพชาอุปสมบทแล้ว ได้พำนักในประเทศไทย ศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดสระเกศ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดปากน้ำ เป็นต้น เมื่อพูดภาษาไทยได้บ้างแล้วได้เข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งในประเทศไทย แล้วกลับเนปาลพร้อมกับพันธกิจของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ตลอดจนมีพระภิกษุสามเณร และแม่ชีจากประเทศเนปาล ได้รับทุนจากรัฐบาลไทย ให้ศึกษาต่อที่ประเทศไทยผ่านทางกรมการศาสนา และองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ตั้งแต่ พ.ศ.2515 เป็นต้นมา ทำให้ศาสนาแบบเถรวาทได้รับการฟื้นฟูมาอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในประเทศไทย (Pongsuwa, P., 2011)

ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพุทธศาสนาแบบเถรวาทในเนปาลอย่างมาก ทั้งโดยการสนับสนุนทางตรงและทางอ้อม เพื่อดำเนินการการฟื้นฟูพุทธศาสนาทางตรง ประเทศไทยได้ส่งพระภิกษุสามเณรชาวไทยไปช่วยทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนา จัดสร้างวัดไทยลุมพินีที่ประเทศเนปาล เพื่อเผยแพร่ภาพลักษณ์ด้านพุทธศาสนาเป็นต้น วัดในประเทศไทยได้ดำเนินการอุปถัมภ์แก่พระภิกษุและสามเณรชาวเนปาลได้เข้าไปศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศไทย และยังมีคนไทยเป็นจำนวนมากที่ได้แสดงจิตศรัทธาช่วยสร้างอุโบสถ ศาลาและบริจาคทุนทรัพย์ในการดำเนินงานของวัดพุทธเถรวาทเนปาล นอกจากนี้สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาปริณายก ได้ทรงดำเนินการรับเป็นองค์อุปถัมภ์การก่อสร้างอุโบสถ และพระเจดีย์แบบไทยในกรุงกาฐมาณฑุ ที่วัดสิริกิตติวิหารเป็นต้น ส่วนทางอ้อม ได้แก่ การที่ไทยได้สร้างความสัมพันธ์อันดีระดับประชาชนเนื่องจากมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและได้แสดงมิตรไมตรีจิตในการเข้ามาช่วยเหลือและอุปถัมภ์จากพระศาสนาในเนปาลเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ของประเทศไปได้อีกทางหนึ่งโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ นอกจากนี้ไทยก็ได้มีบทบาทในฐานะให้กำลังใจและ

เป็นที่พึ่งในยามจำเป็นให้แก่พระภิกษุสามเณรเนปาล โดยเฉพาะในเรื่องการบริจาคอัฐบริหารของพระสงฆ์ในเนปาลล้วนเอามาจากไทยทั้งสิ้น (GrawohPaat, T., 2007)

โครงการพลิกฟื้นคืนพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศเนปาล วัดมุนีวิหาร เมืองภักตปุร์ กรุงกาฐมาณฑุ ดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2514 ผู้ก่อตั้งโครงการนี้คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จไปดูการพระศาสนาและการศึกษาในประเทศเนปาลและอินเดีย ปากีสถาน ตะวันออก (บังกลาเทศ) ทำให้เกิดงานฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในเนปาล ในขั้นแรกได้ให้ทุนภิกษุ สามเณรเนปาลมาศึกษาพระพุทธศาสนาในไทย ที่วัดบวรนิเวศฯ ต่อมาในปี พ.ศ.2541 ผู้ก่อตั้งโครงการนี้คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ดำเนินการครั้งแรกนั้นได้ประทานพระพุทธรูปขนาดหน้าตักกว้าง 164 เซนติเมตร เพื่อประดิษฐาน ณ วัดมุนีวิหาร เมืองภักตปุร์ กรุงกาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล ซึ่งขณะนั้นทางวัดมีสภาพทรุดโทรมมาก คณะกรรมการวัด และผู้มีจิตศรัทธาจึงได้ร่วมกันจัดสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ พร้อมทั้งบูรณปฏิสังขรณ์บริเวณวัด โดยใช้เงินทุนจากการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และเงินบริจาค ตั้งแต่ พ.ศ.2545 เป็นต้นมา จนกระทั่งอุโบสถแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ.2550 สามารถใช้

เป็นที่ปฏิบัติธรรม และประกอบศาสนกิจของ พระภิกษุสามเณรและศรัทธาชาวบ้านได้เป็นอย่างดี และปัจจุบันทางวัดยังคงสานต่อ โครงการพลิกฟื้นคืนพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศไทย อันเป็นแผ่นดินถิ่นประสูติของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการจัด บรรพชาสามเณรเป็นจำนวนมาก แล้วคัดเลือก ส่งมาศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ระดับนักธรรมจนถึงระดับอุดมศึกษา ในมหาวิทยาลัย ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีสาขาของมหาวิทยาลัยอยู่ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จะได้เดินทางกลับสู่ประเทศเนปาล เพื่อช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาต่อไป (Online, 2018)

ในยุคปัจจุบัน มีพระชาวนเนปาลสำเร็จ การศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทยแล้ว กลับสู่เนปาลเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ มีการแยก ประจำอยู่เมืองสำคัญๆ หลายแห่ง จึงมีส่วน ช่วยให้การปกครองคณะสงฆ์เนปาลมีรูปแบบ ที่เป็นระบบมากขึ้น มีการก่อตั้งกรรมการเถรสมาคมคล้ายคณะสงฆ์ไทย โดยแบ่งตำแหน่ง ทางปกครองออกเป็น สังฆนายก ซึ่งเป็น ตำแหน่งสูงสุด มีตำแหน่งรองสังฆนายก 2

ตำแหน่ง และมีตำแหน่งเลขาธิการเถรสมาคม ส่วนกรรมการเถรสมาคมมี 11 รูป และ ปัจจุบันนี้มีวัดพุทธจากประเทศต่างๆ ตั้งราย ล้อมสวนลุมพินี จำนวน 6 วัด คือ วัดไทย ลุมพินี จากประเทศไทย วัดจีน วัดญี่ปุ่น วัดเกาหลี วัดเวียดนาม และวัดทิเบต (Vas-eerapunyo, Phramaha D., 2011) นอกจากนี้พระชาวนเนปาลที่สำเร็จการศึกษาจาก มหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทยยังถือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างไทยกับเนปาล เนื่องจากพระสงฆ์และสามเณรเนปาล เมื่อกลับมา เนปาลก็จะเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และจากความรู้สึกที่ดีที่มี ต่อประเทศไทยก็จะส่งผลในการช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยให้กับชาวนเนปาล ด้วย รวมถึงปัจจุบันพุทธศาสนาในประเทศไทย นับได้ว่ามีส่วนในการเป็นพี่เลี้ยงให้กับพุทธ ศาสนาในเนปาล เนื่องจากไทยมีระบบการ ศึกษาพระธรรมที่เป็นระบบและมีระบบสงฆ์ ที่เข้มแข็ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสำเร็จประการ หนึ่งของการทูตเชิงวัฒนธรรมไทยในการเชิดชู พระพุทธศาสนาเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ ของประชาชนไทยและประชาชนเนปาลได้เป็น อย่างดี อีกทั้งยังเป็นอีกหนึ่งกุศโลบายที่แยบยล ในการสืบอายุพระพุทธศาสนาในเนปาลด้วย

บทสรุป

ประเทศเนปาลเป็นประเทศที่มีวิวัฒนาการพุทธศาสนาที่น่าสนใจ และเกิดเหตุการณ์พลิกผันบ่อยครั้งกับพุทธศาสนาในเนปาล นับตั้งแต่ยุคแรกที่พุทธศาสนาได้เข้ามาสู่เรื่องในเนปาล เกิดจากการสังคายนารั้งที่ 3 ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์เนปาล โดยเฉพาะในยุคกษัตริย์ลิจฉวี ศาสนาพุทธมหายานแบบเนปาลได้แพร่หลายไปยังทิเบต โดยการส่งเจ้าหญิงเนปาลไปอภิเษกกับกษัตริย์ทิเบตทำให้ศาสนาพุทธได้แพร่หลายเข้าไปในทิเบตด้วย รวมถึงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 พุทธศาสนาในอินเดียเริ่มเสื่อมลงอย่างมาก ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสจากอินเดียได้ลี้ภัยเข้ามาในเนปาล ทำให้เนปาลเป็นสถานที่ที่มีพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเยอะมากในขณะนั้น และเป็นยุคที่มีการแปลพระคัมภีร์มากที่สุด มีการแปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทิเบตและเนวาร์ ขณะเดียวกันเมื่อพุทธศาสนาได้เดินทางมาสู่ยุคตกต่ำ ซึ่งเกิดจากการปฏิวัติสังคมเนปาล โดยบังคับให้มีการแบ่งชั้นวรรณะในสังคม บังคับให้พระภิกษุในพุทธศาสนาต้องสึกออกไปเป็นจำนวนมาก รวมถึงเกิดจากกลุ่มเผด็จการรานา ที่ได้สั่งทำลายวัดวาอารามทางพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และทำลายคัมภีร์ทางพุทธศาสนาด้วย ห้ามออกบวช หรือทำกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวกับพุทธ

ศาสนา ส่งผลให้พระสงฆ์เนปาลจำนวนมากต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ประเทศใกล้เคียง และนับได้ว่าเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาในเนปาลตกต่ำมากที่สุด ความตกต่ำทางพุทธศาสดาดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงช่วงปี ค.ศ.1951 เมื่อยุคเผด็จการรานาได้หมดอำนาจลง และระบบกษัตริย์ของเนปาลได้ถูกนำมาใช้อีกครั้ง ส่งผลให้ประชาชนมีอิสระเสรีภาพในการนับถือพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ทั้งพุทธศาสนมหายานและเถรวาท พระภิกษุสามเณรชาวเนปาลที่ถูกเนรเทศได้กลับมามีชีวิตเป็นต้น เหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นนิมิตหมายที่ดีของพุทธศาสนาที่จะกลับมารุ่งเรืองอีกครั้งในเนปาล และจากการเปิดประเทศให้อิสระภาพการนับถือพุทธศาสนา ประเทศไทยจึงเล็งเห็นโอกาสดังกล่าว โดยให้การสนับสนุนการฟื้นฟูพุทธศาสนาในเนปาล เช่น การส่งพระภิกษุ พระไตรปิฎก การส่งพระธรรมทูตไทยไปช่วยทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดสร้างวัดไทยลุมพินีที่ประเทศเนปาล เป็นต้น และนับจากนี้ไป การฟื้นฟูพุทธศาสนาในเนปาลยังคงเป็นประเด็นที่น่าจับตามองว่าจะกลับมารุ่งเรืองได้ดังอดีตกาลหรือไม่ ปัจจัยภายในประเทศ โดยเฉพาะปัญหาการเมืองของเนปาล ที่ไม่ราบรื่น และยังคงอยู่บนเส้นทางแห่งการเปลี่ยนแปลง จะส่งผลต่อพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด ขณะ

ที่ปัจจัยภายนอกประเทศ การผลักดันสนับสนุนจากประเทศไทย ในการดำเนินการฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ถือเป็นแนวทางการฟื้นฟูที่ดี และน่าจะเป็น

ช่องทางที่จะนำพาให้ชาวพุทธเนปาลได้ย้อนกลับไปสู่คำสอนของพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

บรรณานุกรม

- Bhikkhu, Amritananda. (1982). **A short History of Therawada Buddhism in Nepal.** Nepal: Arwat Press.
- Charles S. Predish. (1975). **Buddhism: A Modern Perspective.** United States: Penn State University Press.
- Department of Trade Negotiations. (2017). **Kingdom of Nepal.** Bangkok: Department of Trade Negotiations.
- GrawohPaat, Tanoo. (2007). **World Religion.** Bangkok: Logic Publisher.
- Heinrich Dumoulin. (1990). **Buddhism in the Modern World.** New York: Macmillan Publishing Company.
- Hongsa, Suchat. (2007). **History of Buddhism.** Bangkok: Sayam Press.
- Pomgsuwa, Prayoon. (2011). **Buddhism in the Present World.** Bangkok: Phranakhon Rajabhat University.
- P.V. Bapat. (1956). **2500 Years of Buddhism.** New Delhi: The Publication Division Ministry of Information and Broadcastion Government of India.
- Rita M. Gross. (1993). **Buddhism after Patriarchy: A Feminist History, Analysis, and Reconstruction of Buddhism.** New York: State University of New York Press.
- “Thai-Nepal... Connect with Buddhism”. [Online]. From: <https://www.voicetv.co.th/read/57331>. (Retrieved: January 20, 2018).
- Vaseerapunyo, Phramaha Daosayaam. (2011). **According to Buddhist Survey in India.** Bangkok: Thana Press.
- W.P. Wirayuththo, Praratrangsri. (2005). **Pilgrim...Nepal.** Bangkok: Institute Leutam.